

На допомогу вчителям 4-х класів, які працюють за новими підручниками з української мови (IV частина)

Зміст

I. З освітньої програми для 4 класу.

II. Методичні рекомендації до IV частини підручника.

I. З освітньої програми для 4 класу

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
---	----------------

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»	
<p>□ <i>розпізнає</i> види речень за метою висловлювання;</p> <p><i>правильно інтонує і записує</i> речення, різні за метою висловлювання та інтонацією; <i>знаходить</i> головні і другорядні члени речення у найпростіших випадках; <i>встановлює</i> зв'язки між словами в реченні за допомогою питань; <i>виявляє</i> в реченні однорідні члени; <i>складає</i> речення з однорідними членами, <i>правильно їх інтонує і записує</i>; <i>використовує</i> різні за структурою і метою висловлювання речення для вираження власних думок і почуттів;</p> <p>□ <i>усвідомлює роль текстів у мовленні</i>;</p> <p><i>знаходить</i> у тексті його структурні частини; <i>формулює</i> тему і мету тексту; <i>добирає</i> заголовок, який відповідає темі або головній думці тексту; <i>складає</i> план тексту; <i>будує</i> текст за поданим планом; <i>розрізняє</i> різні типи текстів (розповідь, опис, міркування, есе) і <i>пояснює</i> їх призначення; <i>знаходить</i> у тексті-міркуванні твердження, доказ і висновок;</p>	<p>□ <i>Спостереження</i> за вживанням речень у текстах: види речень за метою висловлювання; головні і другорядні члени речення; зв'язок слів у реченнях за допомогою закінчень, прийменників; поширені речення.</p> <p>Дослідження речень, різних за структурою і метою висловлювання. Виявлення в реченні однорідних членів. Використання різних видів речень у власному мовленні.</p> <p>□ <i>Дослідження</i> ролі різних типів текстів у мовленні. Дослідження текстів різних типів і стилів. Визначення теми і мети тексту. Складання плану тексту. Побудова текстів різних типів (розповідь, опис, міркування, есе) і стилів.</p>

<i>будує розповіді, описи художнього і науково-популярного стилів, міркування, есе; використовує засоби зв'язку речень у тексті.</i>	
--	--

II. Методичні рекомендації до IV частини підручника

Використовуючи матеріали методичних рекомендацій до попередніх частин підручника, педагог вже повинен бути добре обізнаним із особливостями роботи над різними видами завдань, які продовжуватимуться у 4 частині підручника: врахування значень умовних позначень під час виконання завдань; записування власних висловлювань у «Щоденнику вражень» на запропоновану тему; удосконалення правильної вимови слів; вибір вправ до конкретного уроку, які допоможуть більш дієво засвоїти програмовий матеріал, враховуючи індивідуальні особливості конкретного класу; організація дослідницьких завдань; виконання проектних робіт тощо. Тому багато методичних рекомендацій із попередніх частин підручника залишаються ефективними й для IV частини.

Першою особливістю цієї частини підручника є удосконалення набутих мовних і мовленнєвих знань, навичок, умінь у початковій школі: повторення та закріплення основних мовних правил; удосконалення навички письма, а, особливо, грамотності. З цією метою до кожного уроку підібрані завдання на повторення вивченого у початковій школі, а завдання вчителя, у разі потреби, своєчасно надавати конкретну допомогу. Це може бути повторення вивченого матеріалу із попередніх частин підручника. Звертаємо увагу, що з вправи 67 розпочинається поступове повторення основних правила орфографії. На поданих листочках учні записують приклади слів, озвучивши відповідні правила. Паралельно можна організувати тематичну мовну зону. Оформити її можна креативно: виготовити плакат «Орфографічне дерево». На ньому й вивішувати листочки, на яких схематично написати повторені правила. Він повинен візуально приваблювати учнів цікавими фактами, які дитина запам'ятає. Актуально буде якщо виділити якісь ключові факти, головні моменти з вивчаючої теми. Тому окремої теми повторення і закріплення вивченого у початковій школі не подається, а ставиться мета виділити більше часу для розвитку зв'язного мовлення та свідомого написання творів, адже учні уже вивчили той мінімум знань, який потрібний для правильного і грамотного написання творів. Це і є друга особливість IV частини підручника. Учні, за допомогою підібраних вправ, постійно вправляються у складанні й написанні речень, текстів, які відповідатимуть рівню випускника початкової школи.

Мета теми «Речення» – удосконалювати й розвивати вміння свідомо складати й записувати речення. Вивчення її розпочинається із спостереження за вживанням речень у мовленні. Учні, на прикладі змісту віршів Тараса Шевченка, пояснюють їх роль у висловленні думок. Наступним етапом є повторення вивченого про речення за третій клас через зміст казки «Дружна галявина». Ефективним видом діяльності тут може бути організація виставки малюнків, які виконувались у 3-му класі, або повторення й інсценізація змісту відповідної казки підготовленими учнями. Ці завдання здатні забезпечити мотиваційно-емоційне повторення вивченого про речення. Рекомендована вправа № 6 може допомогти учням у групах висловлювати думки, проявляючи власні знання й навички. Саме тому подача матеріалу запропонована через проблемно-пошукові, дослідницькі методи

навчання, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, здатності в команді вирішувати проблеми. Звертаємо увагу й на те, що запропонований порядок виконання вправ рекомендовано з метою дотримання структури уроку за діяльнісною технологією. Разом з тим, якщо вчитель «бачить» свій порядок у виконанні вправ, то це відповідає методичній свободі вчителя, але при умові професійного підходу.

Творчу діяльність (з умовною позначкою телефон: «Вибери завдання для досліджень і проєктів. Скористайся в роботі інформаційно-комунікаційними технологіями») рекомендуємо інтегрувати з іншими уроками (мистецтво, інформатика тощо) або давати учням як самостійну роботу на певний термін (але не до наступного уроку).

Під час вивчення теми «Речення» в 4-му класі вводиться нова тема: «*Однорідні члени речення*». Розв'язанню проблемної ситуації про сутність поняття «однорідні члени речення» може допомогти вправа 22, а безпосередньо провести дослідження щодо використання однорідних членів речення – вправа 23. (*Увага! У вправі 22, II вірш, виділеним вважати 2-ге речення: «Про весну співає поле й гай».*)

Аналогічно, через дослідження (вправа 43), учні роблять висновок про поняття «складне речення». Виконання у групах творчого завдання («*Складіть історію про казкових чоловічків Речення, які на Галявині речень знаходили собі друзів й об'єднувалися в одну команду. Зобразіть це на малюнку*») лише посилить і зацікавить учнів цим мовним матеріалом. Якщо вчитель вважає, що така творча робота ефективніша для конкретного класу після вивчення цієї теми, то він має право це зробити. Але й корисно надати можливість учням на даному етапі вивчення матеріалу пофантазувати, вглибитися у поняття «*прості й складні*» речення. Така творчість викличе зацікавленість даною темою.

Із зміною підручників відбулася й зміна порядку вивчення деяких тем. Зокрема тема «Речення» вивчається у 4-й частині, так як вивчення частин мови змінено новими видами завдань та розширено за змістом, а вивчення теми «*Художні засоби як основа написання текстів. Образні вислови*» відредаговано й перенесено до теми «Речення»: «*Удосконалення та побудова речень. Поняття про використання художніх засобів (епітети, порівняння)*». Саме епітети і порівняння, на думку практиків, є найбільш затребувані для удосконалення речень у початковій школі. Слід звернути увагу учнів на рекомендацію у вправі 47 щодо оформлення зошита-палітри для записування образних слів кольоровими олівцями. Якщо змотивувати учнів до ведення такого зошита, то це стане великою допомогою у складанні речень та в написанні творів. Тому запропоновані епітети, порівняльні звороти у вправі 46 варто обвести кольоровими олівцями, а потім записати у зошит-палітру. Таку діяльність рекомендовано проводити на уроках літературного читання під час роботи над творами.

Після завершення вивчення теми «Речення» рекомендовано повторити вивчений матеріал. У разі потреби, вчитель може виконати вправи, які були пропущені за браком часу.

Тема «Текст» розпочинається із повторення вивченого у третьому класі. Робота над творчими завданнями, виконаними у попередньому класі, повинна спонукати учнів до творчої діяльності на більш складному рівні – створення інтелект-карти текстів. Ці інтелект-карти будуть постійно використовуватися у роботі над кожним видом тексту й, у разі

потреби, інформація може поповнюватися: «Познач на інтелект-карті інформацію про текст-....» (вправи: 75, 83, 89, 96). На ній учні можуть навести кольоровими олівцями конкретну інформацію до уроку або й дописати потрібну.

Виконання вправ 53-55 індивідуально, у групах здатне допомогти активізувати роботу учнів в уточненні знань, умінь про основну думку тексту, роль заголовку, визначення типу тексту, його будову та зробити відповідні висновки, дописуючи подані твердження.

Наступним етапом у роботі з текстами йде їх дослідження та практичні навички складати план тексту.

Так як подана тема «Дослідження текстів різних типів і стилів. Засоби зв'язку речень у тексті. Складання плану тексту» містить об'ємний матеріал, то можна її розділити на 2-3 уроки, залежно від можливостей конкретного класу. Інтегровані уроки з літературним читанням можуть допомогти у навчанні складати план прочитаних текстів.

Перед навчанням безпосереднього написання творів учні спочатку вчать писати перекази. (*Переказ – це усна чи письмова робота, що передає зміст, сюжет якого-небудь тексту, літературного твору своїми словами.*) Особливість такого уроку – донести до свідомості учнів важливість уміння розповідати, переказувати. З цією метою подається вправа 68 і тому варто звернути увагу на її зміст. Написанню переказу допоможуть вказані етапи роботи над поданим текстом у вправі 71. Якщо вчителю дозволяє кількість годин згідно календарного планування, то він може написати переказ за прочитаним твором на уроці літературного читання.

Повторивши вивчений матеріал про тексти, учні розпочинають дослідження їх типів. Воно проходить за такими етапами: виділення особливостей певного типу текстів та позначення їх на створених інтелект-картах про тексти, осмислення його будови, написання твору за поданим планом. Бажано кожному виду написання творів відвести не менше як два уроки. Такі уроки можна інтегрувати з уроками літературного читання

Під час налізу поданих творів приділяється багато уваги словниковій роботі. Учні підкреслюють слова, на які слід звернути особливу увагу, записують слова в спеціальному зошиті, створивши таким чином словникову палітру. Назва цього зошита походить від значення слова палітра (*«Палітра – пластинка, призначена для змішування фарб художником при роботі над картиною, а в словесній творчості – це сукупність виражальних засобів»*). У підручнику для такого виду роботи запропоновано умовне позначення: *словникова палітра – запиши привабливі, маловідомі слова в окремому зошиті*. Так у вправі 76 пропонується підкреслити слова, якими можна розпочати оформлення словникової палітри до слова «мама». Для цього потрібно відповідні слова, словосполучення знайти у поданих текстах, а потім перетворити подані слова, словосполучення в словникову палітру безпосередньо у підручнику. А вже як домашнє завдання рекомендувати учням оформити окрему сторінку зошита, як палітру, із заголовком «Мама». Для цього кольоровими олівцями записати слова, словосполучення у такому порядку, як рекомендовано у підручнику, згрупувавши їх за частинами мови та за порівняльними зворотами. За прикладом вправи 98 можна оформити такі слова у вигляді сердечка чи іншими малюнками. Створений зошит-палітра стане хорошою опорою у написанні творів на різні теми. Для цієї роботи прекрасно підходять уроки літературного читання, на яких можна

продовжити оформлення сторінок на різні теми: «Весна», «Метелики», «Небо», «Вода» тощо .

Під час написання творів важливо фіксувати характер допущених помилок та організувати відповідне повторення вивченого матеріалу. Такій роботі слід приділяти увагу й, у разі потреби, проводити спеціальні уроки: «Аналіз написаних творів та робота над помилками».

Особливої уваги потребує дослідження та написання текстів-есе. Учні вже мають досвід написання таких творів у власних «Щоденниках вражень». Але вони це робили без пояснення особливостей написання есе. Тому важливо показати учням відмінності між текстами есе і міркуванням. З цією метою подано багато інформації про есе.

Особливістю вивчення української мови за освітньою технологією «Росток» - засвоєння теоретичного матеріалу через лінгвістичні (дидактичні) казки. Тому учні початкових класів повинні уміти грамотно будувати й записувати казки, а значить їх потрібно вчити, щоб вони усвідомлено виконували таку творчість. Казки мають свої особливості у складанні й написанні. Тому у процесі їх дослідження учні спочатку визначають незвичайність казок, розширюють свої знання про цю творчість. Наступним етапом йде практична діяльність: спочатку школярі придумують відсутні складові частини запропонованих казок, а потім складають і записують власні казки. Дуже важливо у такій діяльності організувати виставку робіт у тематичній мовній зоні, демонструючи цінність дитячої творчості, а потім оформити ці роботи у вигляді класного альбому.

І на завершення вироблення умінь будувати й записувати тексти, і як пропедевтична робота, учні ознайомлюються із складанням і записуванням діалогів. Запропоновані вправи допоможуть учням ознайомитися із письмовим оформленням діалогів та застосовувати набуті умінь під час написання творів.

Останні уроки з української мови можна провести як урок-презентація (представлення мовної творчості), урок-конкурс, урок-роздум (написання есе про початкову школу: «За що я вдячний/на початковій школі», «Що я найбільше запам'ятав/ла за роки навчання у початковій школі», «Що мені найбільше подобалося робити у початковій школі» тощо). Мета таких уроків – надати можливість вже випускникам початкової школи висловити думки про уроки української мови, представити писемну творчість і продемонструвати набуті знання й умінь.